

Utopie van de vrije markt-8

Een filosofisch kijk op Atlas in staking

Maieutiek 2020

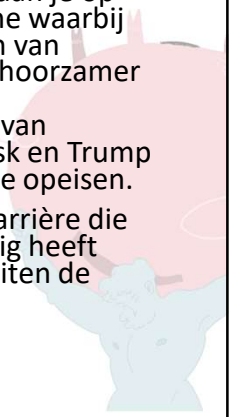
1

Van shockdoctrine tot eindtijdfascisme

Achterhuis baseert zich hier meer op Naomi Klein dan je op het eerste gezicht leest. Zij schreef de shockdoctrine waarbij ze een vergelijking maakt tussen het gebruikmaken van elektroshocks en andere methodes om mensen gehoorzamer te krijgen of te kunnen verhoren.
De wereld heeft meer en meer invloed ondergaan van neoliberale en conservatieve denktanks. Sinds Musk en Trump zijn er investeerders en techgiganten die alle ruimte opeisen.

Dit niet in de laatste plaats omdat de natuurlijke barrière die ontstaat omdat men de aarde en de arbeiders nodig heeft ondermijnd is doordat de utopie nu een wereld buiten de aarde en een elite met AI projecteert. Naomi Klein introduceerde onlangs de term ‘eindtijdfascisme’.

(Eindtijdfascisme door N. Klein en A. Taylor 2026)

2

Kritiek op vrije markt

Dat er op deze visies kritiek is mag duidelijk zijn. Ik wil onderscheid maken tussen:

1. Degenen die wetenschappelijk proberen te onderbouwen dat het neoliberalisme ooit wel degelijk ingreep in een toch al vastlopende werkelijkheid en niet alleen maar negatieve utopische trekken heeft. (zie als voorbeeld de artikelen online over Friedman in Chili en Argentinië)
2. Degenen die geloven in de Utopie van de vrije markt en meer vrije markt zien als oplossing voor de problemen van vandaag de dag. (zie artikel over wateraandelen) https://www.fidelity.com/learning-center/trading-investing/investing-in-water

3

Betoog van Naomi Klein (Shockdoctrine, 2007)

An de hand van concrete voorbeelden laat ze zien dat de overname van gebied na een natuurramp of oorlog dezelfde vorm heeft als de onteigening van de *American Indians* of de mensen die in de middeleeuwen gebruik maakten van gemeenschappelijke gronden.

Er wordt, terwijl er hulp verleend wordt, ook toegeëigend. Dat wordt gelegaliseerd door wetten te maken of toe te passen die rechten toekennen aan hen die het land tot eigendom maken of benutten en geen rekening houden met gewoonterecht of gezamenlijk gebruik. (zie Locke college 5)

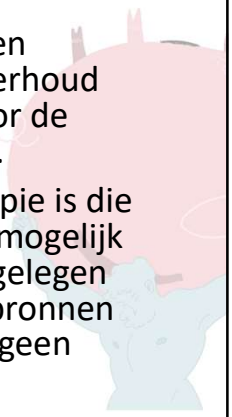
4

Basisrechten van mensen

Kun je lucht verkopen of water?

Ja, als je gelooft in de vrije markt zou dat een oplossing kunnen zijn voor het slechte onderhoud van bronnen of het vervuilen van water door de industrie. Wat duur is daar ben je zuinig op.

Nee, als je denkt dat de vrije markt een utopie is die vergeet dat mensen in hun ijver om zoveel mogelijk geld te halen uit hun investering zich niets gelegen laten liggen aan vervuiling van gronden of bronnen die 'van niemand zijn' en dus tot op heden geen kosten bij gebruik met zich meebrengen.

5

Mee in de vaart der volkeren

De kritiek op deze zelfverrijking ten kosten van mens en milieu gaat veelal niet langs de lijn van een kritiek op de markt, maar is – meer of minder impliciet- een kritiek op gebrek bij de slachtoffers om op de markt te functioneren.

We zien vanaf de Utilitaristen een beweging waarbij door opvoeding en scholing en desnoods door heropvoeding en dwang, mensen moeten leren hoe ze privébezit moeten verwerven, beheren en verkopen om mee te kunnen doen in de moderne samenleving.

En de paradox is dat, ook als je zelf kritiek hebt, je toch je kinderen op deze manier opvoedt om ze weerbare individuen te maken. Via plaatjes sparen, spaargeld, klusjes voor geld worden ze rijp voor deelname aan de vrije markt.

6

De nieuwe mens

“De marktinstituties brengen in de geschiedenis een nieuw soort mens voort dat Macpherson als een 'possessief individu' omschrijft. Historisch verschilt dit possessieve of, zoals Illich stelt, 'afgunstige individualisme' (Illich 1982, p. 12) sterk van een eerdere vorm van individualisme die we bij de klassieke Grieken aantreffen. Wanneer we het weer vanuit de achtergrond van de zeven hoofdzonden formuleren, dan zien we hoe bij hen de afgunst vooral met woede en trots verbonden was.” (114)

“De 'achtergebleven' Indianen en kleine boeren moeten voor hun eigen bestwil opgevoed worden om moderne mensen te worden die privé-eigendom bezitten. Via de normalisering en disciplinering die ik al eerder bij Bentham besprak, worden ze zo gedwongen om zich als 'possessieve individuen' op de vrije markt te melden. Wat in het vroegmoderne Europa al negatief uitpakte, werkt vijf eeuwen later in een neoliberaal georganiseerde laatkapitalistische wereldorde ronduit destructief.”(259)

7

De gezonde mens

De belofte van goede gezondheid hoort bij een toenemend geloof in de maakbaarheid van onze wereld. Dit lezen we in Utopia, Nieuw Atlantis en Atlas Shrugged)

Vrije markt in de zorg moet zorgen voor (263/264);

1. Klant is koning
2. Toenemende efficiëntie
3. Meer keuzevrijheid
4. Transparantie van het aanbod
5. Kwaliteitsverhoging

8

Kritiek a.h.v. Tonkens en Mol marktwerking in de zorg

Conclusie: De voordelen zijn er niet of nauwelijks en wat onverwacht en onvoorzien was, maar wel gebeurt, is toename van het toezicht. (265) Zorg is niet marktgeschikt volgens Mol:

Zorg is geen transactie waar een product geruild wordt tegen een prijs, maar is een reeks van interacties. Daarbij is minder zorg soms beter, maar dat levert geen geld op. (267)

Zorgaanbod kent geen doelgroep maar een groep deelnemers (vaak tegen wil en dank) er is geen vergelijkbaar aanbod dat we kunnen vergelijken en de vraag naar gezondheid is eindeloos.

9

Wel en geen markt in de zorg

Zorgen dat = inkoop van producten, opbouw van een organisatie, planning enz, faciliteren van. Efficiëntie, value for money horen hier thuis.

Zorgen voor = proces van betrokkenheid bij de gezondheid van een patiënt of client. De inhoud van de relatie is minstens zo belangrijk en er is geen einddoel dat gehaald kan worden, wel stappen die gezet kunnen worden.

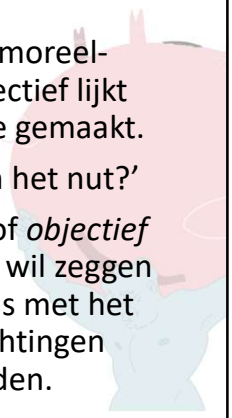
De utopie van de markt volgens Rand kan alleen **zorgen dat** beschrijven, omdat **zorgen voor** niet in deze objectief rationele termen is uit te drukken.

10

Zorgen voor en moraal duiken altijd weer op

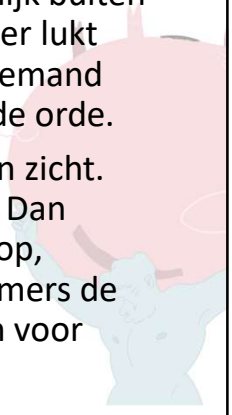
- Moraal hoort bij de mens,
- Zodra er twee mensen bijeen zijn moeten er moreel-ethische keuzes gemaakt worden en wat objectief lijkt heeft alleen verder terug al een morele keuze gemaakt.
- Arendt tegen utilitaristen; ‘Wat is het nut van het nut?’
- Waarom is *hard werken* goed, of *nuttig zijn*, of *objectief zijn*? Dat zijn allemaal menselijke keuzes. Dat wil zeggen keuzes die ontstaan doordat het niet strijdig is met het overleven en deze alternatieven zijn streefrichtingen die door anderen ook gekozen (kunnen) worden.

11

Leven buiten de vrije markt

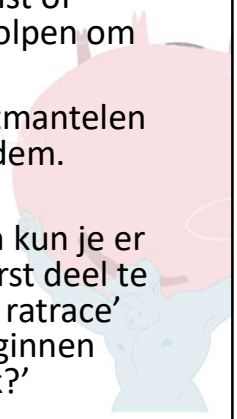
- Wanneer mensen kiezen om zoveel mogelijk buiten de vrije markt waarden om te leven- zonder lukt niet want we zitten er allemaal in- dan is iemand vanuit het vrije markt perspectief buiten de orde.
- Wanneer iemand daarin slaagt is hij buiten zicht. Maar wat wanneer hij of zij het niet redt? Dan moet hij eerst het pad van de vrije markt op, voordat andere hulpopties openstaan. Immers de vrije markt heeft als claim een beter leven voor iedereen.

12

Vrije markt als utopie

- óf je zit er niet in en dan is je kritiek afgunst of onvermogen; je wordt genegeerd, of geholpen om mee te kunnen doen
- óf je wilt van binnenuit de vrije markt ontmantelen en dan blijkt het een kwestie van lange adem. (Polman, Bregman, Wijffels)
- óf je zit er wel in maar hebt kritiek en dan kun je er uit; vrije keuzes worden mogelijk door eerst deel te nemen. Voorbeeld: Als je zoekt op ‘uit de ratrace’ krijg je veel enthousiaste artikelen die beginnen met ‘Hoe word je financieel onafhankelijk?’

13

Ethiek als lifestyleoptie (9.50-14.40)

14